

ارتقای سرمایه‌گذاری برای تولید بر پایه بانکداری توسعه‌ای

زهرا طهماسبی^۱

چکیده

اقتصاد ایران با روند نزولی سرمایه‌گذاری و ضعف در پیوند میان منابع مالی و بخش تولید روبه‌روست؛ روندی که در صورت تداوم، سطح تولیدات را محدود می‌کند و امنیت اقتصادی کشور را به خطر خواهد انداخت. در این میان، بانک‌های توسعه‌ای که باید نقش واسطه در تخصیص منابع به طرح‌های تولیدی و زیرساختی را ایفا کنند، به دلیل محدودیت در تنوع ابزارهای مالی، وابستگی به منابع ناپایدار و ضعف در استقلال عملیاتی، تاکنون نتوانسته‌اند کارکرد مؤثری داشته باشند. مرور تجارب کشورهای موفق در این حوزه نشان می‌دهد که اثربخشی بانک‌های توسعه‌ای در گروی بهره‌مندی آن‌ها از ابزارهایی مانند تأمین مالی ترکیبی، ضمانت‌نامه‌های اعتباری، سرمایه‌گذاری خطرپذیر، اوراق توسعه‌ای و ارزیابی‌های توسعه‌محور طرح‌هاست. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از این تجارب، راهکارهایی مانند اصلاح ساختار تأمین مالی توسعه‌ای، افزایش استقلال عملیاتی، تنوع‌بخشی به ابزارهای بانکی، پیوند سیاست‌های بانک توسعه‌ای با اهداف صنعتی و تقویت ظرفیت‌های فنی ارزشیابی طرح‌ها را پیشنهاد می‌دهد. تحقق این راهکارها پیش‌شرط احیای سرمایه‌گذاری در بخش تولید و دستیابی به رشد اقتصادی پایدار خواهد بود.

واژگان کلیدی: بانکداری توسعه‌ای، سرمایه‌گذاری برای تولید، امنیت اقتصادی.

مقدمه

کوتاه‌مدت‌اند، تمایلی به حمایت از طرح‌های تولیدی با دوره برگشت سرمایه طولانی و ریسک بالا نداشته باشند. نتیجه این شرایط، کاهش سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد، افت ظرفیت‌های صنعتی و افزایش وابستگی به واردات است.

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) در پیام آغاز سال ۱۴۰۴، سرمایه‌گذاری را محور اصلی رشد تولید دانستند و تأکید کردند «سرمایه‌گذاری تولید یکی از مسائل لازم برای اقتصاد کشور و برطرف

اقتصاد ایران در شرایط کنونی با چالش‌های اساسی مواجه است. تداوم روند تولید بدون سرمایه‌گذاری ممکن نیست. با این حال، منابع مالی لازم به سمت بخش‌های سرمایه‌گذاری و زیرساختی هدایت نمی‌شوند و تولیدکنندگان با کمبود منابع مالی بلندمدت، بی‌ثباتی سیاست‌ها و ریسک‌های بالای اقتصادی روبه‌رو هستند. این وضعیت موجب شده است بانک‌های تجاری که معمولاً به دنبال سودهای

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اقتصاد نظری، دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

بانک‌های توسعه‌ای و تجهیز آن‌ها به ابزارهای نوین و حرفه‌ای، ضرورتی جدی برای حفظ اقتصاد کشور به شمار می‌رود.

این پژوهش با هدف بررسی نقش و ابزارهای بانکداری توسعه‌ای در ارتقای سرمایه‌گذاری در بخش تولید تدوین شده است. در این راستا، ابتدا وضعیت سرمایه‌گذاری و تولید و عملکرد بانک‌های توسعه‌ای-تخصصی در ایران بررسی می‌شود. سپس با تبیین تجربیات کشورهای پیش‌گام در بانکداری توسعه‌ای، ابزارهای قابل استفاده در کشور تبیین و معرفی خواهند شد. در نهایت، با تأکید بر ملاحظات امنیت اقتصادی، راهکارهای اصلاحی برای بهبود عملکرد بانکداری توسعه‌ای در کشور ارائه می‌شود.

۱- رصد وضعیت موجود در کشور

در سال‌های گذشته ترکیب و جریان منابع مالی در کشور دچار تغییرات اساسی شده است. هم‌زمان با رشد تولید ناخالص داخلی و نیز افزایش نقدینگی، پیوند میان منابع مالی و بخش تولید ضعیف شده است. این شرایط بیان‌کننده انحراف نظام تأمین مالی از وظیفه اساسی خود یعنی پشتیبانی از تولید و سرمایه‌گذاری تولیدی است. از این‌رو سیاست‌گذاری در خصوص نظام مالی کشور به‌ویژه در بخش بانکداری توسعه‌ای، ضرورتی اساسی به شمار می‌رود. در ادامه، وضعیت سرمایه‌گذاری و نیز وضعیت بانک‌های توسعه‌ای در نظام تأمین مالی کشور مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

کردن مشکل معیشت مردم است» (دفتر حفظ و نشر آثار رهبر معظم انقلاب اسلامی، ۱۴۰۳)؛ بنابراین، بدون سرمایه‌گذاری تولید شکل نمی‌گیرد و به تبع آن، اشتغال، عدالت و رشد پایدار نیز محقق نخواهد شد. این موضوع اهمیت مداخله مؤثر در حوزه تأمین مالی به جهت سرمایه‌گذاری را بیش‌ازپیش نمایان می‌سازد.

با توجه به ناکارآمدی بانک‌های تجاری در تأمین منابع بلندمدت، بسیاری از کشورها اقدام به تأسیس نهادهای تخصصی «بانکداری توسعه‌ای» کرده‌اند. این بانک‌ها فراتر از ارائه تسهیلات مالی، با کاهش ریسک و ایجاد اطمینان برای سرمایه‌گذاران، نقش مهمی در هدایت منابع به سمت طرح‌های حیاتی و زیرساختی بر عهده دارند. در ایران نیز بانک‌های توسعه صادرات و توسعه تعاون و سه بانک تخصصی صنعت و معدن، مسکن و کشاورزی، به‌عنوان بانک‌های توسعه‌ای-تخصصی فعالیت دارند، اما بنا بر دلایل متعدد که در ادامه به آن‌ها پرداخته خواهد شد، تاکنون نتوانسته‌اند به‌طور مؤثر در راستای اهداف توسعه‌ای عمل کنند. تداوم وضعیت موجود و عدم تخصیص منابع به زیرساخت و تولید، نه‌تنها رکود اقتصادی را تشدید می‌کند، بلکه امنیت اقتصادی کشور را نیز به خطر می‌اندازد. کاهش تولید منجر به کاهش اشتغال، افزایش واردات، خروج ارز و در نهایت، بی‌ثباتی در ارزش پول ملی می‌شود. این چرخه باطل، نااطمینانی اقتصادی را افزایش می‌دهد و زمینه‌ساز آسیب‌های اجتماعی خواهد بود. از این‌رو بازتعریف نقش

۱-۱- بررسی روند سرمایه‌گذاری و تولید در کشور

بررسی شاخص‌های کلان اقتصادی در دهه گذشته نشان می‌دهد که اقتصاد ایران با نوعی گسست در پیوند میان منابع مالی و فعالیت‌های تولیدی مواجه بوده است. کاهش تشکیل سرمایه ثابت در کنار افزایش سطح تولید ناخالص داخلی و رشد نقدینگی بیان می‌کند که بخش عمده‌ای از منابع مالی از تولید منحرف شده و به سمت فعالیت‌های غیرتولیدی سوق یافته است. این وضعیت نه تنها مانعی در مسیر توسعه به شمار می‌رود، بلکه بر ضرورت اصلاح نظام تأمین مالی کشور تأکید دارد.

در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۲، حجم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در اقتصاد ایران روند کاهشی داشته است؛ به طوری که این متغیر از رقم ۵۲۵ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۰، به ۲۹۴ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است. این افت قابل توجه نشان‌دهنده کاهش منابع مالی تخصیص یافته به طرح‌های سرمایه‌گذاری است؛ طرح‌هایی که نقش تعیین‌کننده‌ای در ایجاد ظرفیت‌های جدید اقتصادی دارند.

هم‌زمان با این روند، تولید ناخالص داخلی کشور از رقم ۱۳۳۹ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۰، به بیش از ۱۵۸۳ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. این رشد در شرایطی رخ داده که سرمایه‌گذاری روندی نزولی داشته است؛ موضوعی که از عدم توازن میان رشد تولید و میزان سرمایه‌گذاری حکایت دارد. به بیان

دیگر، رشد اقتصادی کشور در این سال‌ها نه بر پایه توسعه زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های مولد، بلکه عمدتاً بر بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود بوده است.

نسبت تشکیل سرمایه به تولید ناخالص داخلی نیز گواه این وضعیت است. این نسبت که در سال ۱۳۹۰، معادل ۳۹ درصد بود، در سال‌های بعد با کاهش مستمر مواجه شد و در سال ۱۴۰۲، به ۱۸ درصد رسید. کاهش بیش از ۵۰ درصدی این شاخص در مدت ۱۲ سال، نشان‌دهنده افت جدی سهم منابع مالی اختصاص یافته به سرمایه‌گذاری‌های مولد و بلندمدت در اقتصاد کشور است. این وضعیت عمدتاً ناشی از شرایط اقتصادی-سیاسی و تغییر رفتار فعالان اقتصادی و ساختارهای تأمین مالی بوده است؛ به‌ویژه بانک‌ها که در مواجهه با نااطمینانی‌های کلان، بی‌ثباتی‌های سیاسی و نوسانات ارزی، تمایل بیشتری به سرمایه‌گذاری‌های کوتاه‌مدت و با نقدشوندگی بالا یافته‌اند.

در همین دوره، حجم نقدینگی با رشدی بی‌سابقه همراه بوده و از رقم ۳۵۴ هزار میلیارد تومان در سال ۱۳۹۰، به بیش از ۷۸۷۷ هزار میلیارد تومان در سال ۱۴۰۲ رسیده است. این جهش در حجم نقدینگی - که عمدتاً ناشی از خلق پول بدون پشتوانه و ناترازی‌ها در نظام بانکی است - بیان‌کننده انباشت منابع مالی در بخش‌هایی است که ارتباطی با تولید واقعی ندارند. در نتیجه، این منابع به جای هدایت به سمت طرح‌های زیرساختی و تولیدی، عمدتاً جذب بازارهایی مانند ارز، طلا، مسکن و... شده‌اند.

جدول ۱- ارقام تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، تولید ناخالص داخلی، نقدینگی و نسبت سرمایه‌گذاری به تولید

سال	تولید ناخالص داخلی (میلیارد ریال) پایه ۱۳۹۵	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (میلیارد ریال) پایه ۱۳۹۵	نقدینگی (میلیارد ریال)	نسبت سرمایه‌گذاری به تولید (درصد)
۱۳۹۰	۱۳۳۹۸۳۲۸	۵۲۴۹۹۸۳/۸	۳۵۴۲۵۵۱/۹	۳۹
۱۳۹۱	۱۲۸۲۲۳۱۲	۳۹۸۸۰۴۳/۸	۴۶۰۶۹۳۵/۹	۳۱
۱۳۹۲	۱۲۶۱۱۰۶۴	۳۵۲۴۹۴۶/۶	۶۳۹۵۵۰۴/۸	۲۸
۱۳۹۳	۱۳۰۴۷۴۴۳	۳۷۷۶۸۹۰/۷	۷۸۲۳۸۴۷/۹	۲۹
۱۳۹۴	۱۲۸۱۲۵۵۳	۳۲۴۷۶۶۲/۳	۱۰۱۷۲۸۰۰	۲۵
۱۳۹۵	۱۳۹۲۹۶۹۵	۳۱۸۹۵۵۱/۳	۱۲۵۳۳۹۰۰	۲۳
۱۳۹۶	۱۴۲۴۷۱۲۵	۳۱۷۲۵۶۱/۶	۱۵۲۹۹۸۰۰	۲۲
۱۳۹۷	۱۳۸۲۲۳۷۷	۲۶۷۰۶۴۶/۴	۱۸۸۲۸۹۰۰	۱۹
۱۳۹۸	۱۳۴۱۴۷۴۹	۲۴۹۳۶۴۲/۹	۲۴۷۲۱۵۰۰	۱۸
۱۳۹۹	۱۳۹۶۱۲۲۹	۲۵۷۴۰۰۲/۳	۳۴۷۶۱۷۰۰	۱۸
۱۴۰۰	۱۴۵۷۱۳۵۹	۲۵۷۴۰۶۷/۵	۴۸۳۲۴۴۰۰	۱۸
۱۴۰۱	۱۵۱۵۳۹۹۷	۲۷۴۵۵۱۳	۶۳۳۷۶۸۰۰	۱۸
۱۴۰۲	۱۵۸۳۸۴۲۸	۲۹۴۳۷۴۶/۳	۷۸۷۷۴۵۰۰	۱۸

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۴

زیرساختی و تولیدی منطبق بر اهداف کلان کشور است. بانک‌هایی مانند بانک توسعه صادرات، بانک توسعه تعاون، بانک صنعت و معدن، بانک مسکن و بانک کشاورزی، با این هدف پایه‌گذاری شده‌اند تا از طرح‌هایی که در راستای اهداف توسعه‌ای و تخصصی و معمولاً خارج از اولویت بانک‌های تجاری قرار دارند، حمایت کنند.

با این حال، شواهد موجود از عملکرد این بانک‌ها در سال‌های اخیر، نشان‌دهنده فاصله قابل توجه آن‌ها با مأموریت‌های تعریف‌شده در چارچوب «بانکداری توسعه‌ای» است. این در حالی است که در برخی از این بانک‌ها به جای پرداختن به تأمین مالی طرح‌های مولد و بلندمدت، در بسیاری از موارد منابع مالی به سمت

در چنین شرایطی، هم‌زمانی کاهش سرمایه‌گذاری و افزایش نقدینگی، گویای ناترازی ساختاری در نظام تأمین مالی کشور است. بانک‌ها و نهادهای مالی تحت فشار تورم، ریسک‌های بالای اقتصادی و فقدان شفافیت مقرراتی، منابع خود را به سمت فعالیت‌هایی با بازدهی سریع و کم‌ریسک هدایت کرده‌اند. این مسئله نه تنها موجب تضعیف زیرساخت‌های اقتصادی شده، بلکه وابستگی به واردات را تشدید و مزیت‌های رقابتی تولید داخلی را تضعیف کرده است.

۱-۲- بررسی بانک‌های توسعه‌ای در کشور

در نظام مالی ایران، مجموعه‌ای از بانک‌ها به عنوان «بانک‌های توسعه‌ای-تخصصی» تعریف شده‌اند که مأموریت آن‌ها، هدایت منابع مالی به سمت طرح‌های

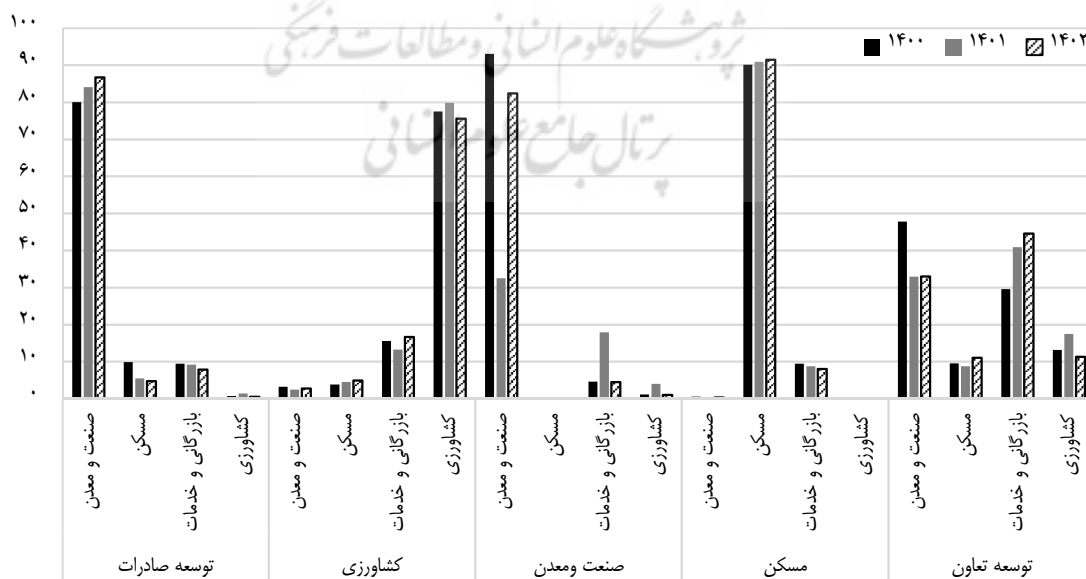
است تا اثرگذاری آن‌ها بر تحرک سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کلان بسیار ناچیز باقی بماند.

در نقطه مقابل، برخی دیگر از بانک‌های توسعه‌ای-تخصصی مانند بانک توسعه تعاون و حتی بانک کشاورزی، در تخصیص منابع با مأموریت پراکنده مواجه بوده‌اند. برای مثال، در سال ۱۴۰۲، حدود ۴۴ درصد از تسهیلات بانک توسعه تعاون به بخش بازرگانی و خدمات اختصاص یافته است؛ رقمی که معادل با مجموع تسهیلات اختصاص‌یافته به صنعت و کشاورزی بوده است. بانک کشاورزی نیز با عملکرد مثبت در راستای اهداف کشاورزی، بخشی از منابع خود (حدود ۱۶ درصد) را نیز به بخش خدمات اختصاص داده است. این جهت‌گیری به‌روشنی نشان می‌دهد که بسیاری از این نهادها در عمل از کارکردهای توسعه‌ای خود فاصله گرفته و بیشتر به نهادهای مالی شبه‌تجاری تبدیل شده‌اند.

فعالیت‌هایی با اثرگذاری محدود هدایت شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که سهم آن‌ها در کل اعتبارات نظام بانکی و اثرگذاری بر رشد کلان اقتصادی - همان‌گونه که پیش‌تر در آمارهای رشد و سرمایه‌گذاری نیز نشان داده شدند - همچنان محدود بوده است.

در این میان، مطابق با نمودار شماره ۱، عملکرد بانک صنعت و معدن و بانک توسعه صادرات تا اندازه‌ای هم‌راستا با مأموریت‌های توسعه‌ای ارزیابی می‌شود. این دو بانک، بخش قابل توجهی از تسهیلات خود را به حوزه‌های تولیدی و صنعتی اختصاص داده‌اند؛ به‌ویژه بانک توسعه صادرات که در بازه زمانی ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲، افزایش معناداری در سهم تسهیلات صنعتی داشته است. بانک مسکن نیز در چارچوب وظایف مشخص خود، به تأمین مالی بخش مسکن پرداخته است. با این حال، سهم محدود این نهادها از کل تسهیلات شبکه بانکی موجب شده

نمودار ۱- تسهیلات بر اساس بخش‌های اقتصادی (۱۴۰۰-۱۴۰۲) (درصد)

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۴ و یافته‌های پژوهش.

همگی موجب شده‌اند تا این بانک‌ها نتوانند نقش مؤثر و متمایزی در تأمین مالی بلندمدت و هدفمند ایفا کنند.

مجموع این عوامل نشان از شکاف عملکردی میان وضعیت موجود و نقش مطلوب بانک‌های توسعه‌ای در اقتصاد کشور دارد. نهادهایی که باید به‌عنوان بازوی تخصصی دولت در پیشبرد اهداف کلان توسعه‌ای و صنعتی عمل کنند، عملاً به بازیگرانی کم‌اثر در نظام مالی کشور تبدیل شده‌اند.

۲- تجربه کشورهای موفق در بانکداری توسعه‌ای

بررسی تجارب بانک‌های توسعه‌ای منتخب در کشورهای مختلف، فرصتی برای شناخت سازوکارها و ابزارهای کارآمد در حمایت از تولید و سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند. این کشورها بر اساس سابقه‌شان در توسعه پایدار و اثربخشی نقش بانک‌های توسعه‌ای در تأمین مالی طرح‌های کلان، به‌عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. تمرکز این پژوهش بر بانک‌های توسعه‌ای چین، کره جنوبی و برزیل است که هریک از آنها با رویکرد و ابزارهای مناسب، توانسته‌اند نقش بسزایی در بهبود رشد اقتصادی کشورشان ایفا کنند.

۲-۱- بانک توسعه چین^۱

یکی از مثال‌های موفق در حوزه بانکداری توسعه‌ای، بانک توسعه چین است که در سال ۱۹۹۴، به‌منظور تأمین مالی در راستای اهداف توسعه اقتصادی این

از منظر منابع مالی نیز این بانک‌ها با محدودیت‌های جدی مواجه‌اند. بخش عمده منابع آنها یا از محل سپرده‌های ناپایدار و کوتاه‌مدت مردمی تأمین می‌شود یا متکی به اعتبارات محدود دولت است. این در حالی است که تأمین مالی توسعه‌ای نیازمند منابع پایدار و کم‌هزینه است تا امکان پشتیبانی از طرح‌های زمان‌بر و با ریسک بالا فراهم شود.

در سطح حکمرانی نیز عمدتاً این دست بانک‌ها در ایران، استقلال حرفه‌ای و ساختار تصمیم‌گیری مبتنی بر تحلیل‌های کارشناسی ندارند. فرایندهای کلیدی مانند تعیین سیاست‌های اعتباری و تخصیص منابع مالی، در موارد متعدد تحت تأثیر ملاحظات سیاسی یا مداخلات غیرفنی قرار گرفته‌اند.

درنهایت، آنچه بیشتر از همه موارد یادشده آشکار است، عدم انطباق میان نقش‌های تعریف‌شده برای بانک‌های توسعه‌ای با واقعیت عملکردی آنها در نظام مالی کشور است. این بانک‌ها نه تنها با محدودیت‌های ساختاری مانند منابع مالی ناپایدار و وابستگی به اعتبارات محدود دولتی روبه‌رو هستند، بلکه در سطح مقررات نیز با چالش‌هایی مانند اعمال سیاست‌های یکسان با بانک‌های تجاری - مانند نرخ‌های ذخیره قانونی و سود تسهیلات - مواجه‌اند؛ مسائلی که با ماهیت مأموریت توسعه‌ای آنها همخوانی ندارد. افزون‌براین، ضعف در کارآمدی نظام تسهیلات‌دهی، رشد مطالبات غیرجاری و نبود تناسب میان تکالیف قانونی و حمایت‌های نهادی،

1. China Development Bank (CDB)

اساسی در تحقق اهداف کلان توسعه دارند، ولو آنکه از سودآوری مالی آنی برخوردار نباشند.^۲

منابع مالی بانک توسعه چین از ترکیب متنوعی از منابع داخلی و بازار سرمایه تأمین می‌شود. اتکا به انتشار اوراق بدهی بلندمدت با نرخ بهره پایین، بهره‌گیری از پشتوانه اعتباری دولت و استفاده از ظرفیت بازارهای پول و سرمایه، به این بانک امکان داده است تا منابع مالی ارزان‌قیمت و باثباتی را در اختیار طرح‌های توسعه‌ای قرار دهد. اوراق منتشرشده توسط این بانک، به دلیل اعتبار بالای دولتی و محدودیت‌های سرمایه‌گذاری در بازار مالی چین، همواره با استقبال سرمایه‌گذاران مواجه شده و نقش مهمی در تجهیز منابع بلندمدت ایفا کرده‌اند.

از دیگر ویژگی‌های بارز این بانک، مشارکت فعال این نهاد در تمام مراحل چرخه عمر طرح‌هاست. این بانک نه تنها به تأمین مالی اکتفا نمی‌کند، بلکه در فرایندهای امکان‌سنجی، طراحی، اجرا و بهره‌برداری نیز مشارکت دارد. این رویکرد مشارکتی ضمن کاهش ریسک‌های اجرایی، هم‌راستایی کامل طرح‌ها با برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور را تضمین می‌کند. در این مسیر، همکاری با نهادهای عمومی، نهادهای ویژه^۳ و دستگاه‌های اجرایی، بخشی جداناپذیر از عملکرد این بانک است.^۴ دخالت روزمره دولت در فعالیت‌های بانک نیز بسیار محدود است. با این حال چارچوب راهبردی کلان همچنان در اختیار دولت باقی می‌ماند.

کشور و تحت نظارت شورای دولتی جمهوری خلق چین تأسیس شد. این نهاد مالی با کارکردی فراتر از بانک تجاری، نقش بازوی اجرایی دولت در تأمین مالی طرح‌های کلان زیربنایی، حمایت از صنایع راهبردی و تقویت مناطق کمترتوسعه‌یافته را بر عهده دارد و بخش زیادی از سیاست‌های توسعه‌ای چین از طریق این بانک اجرایی می‌شود.

مأموریت اصلی بانک توسعه چین، تقویت توان رقابت‌پذیری اقتصادی ملی و ارتقای سطح رفاه عمومی از طریق تخصیص هدفمند منابع مالی به طرح‌هایی است که در راستای اولویت‌های کلان اقتصادی کشور قرار دارند. حوزه‌هایی مانند زیرساخت، توسعه شهری، نوآوری فناورانه و طرح‌های عمرانی بلندمدت، در اولویت‌های این بانک قرار دارند.^۱ تمرکز بانک توسعه چین بر طرح‌هایی است که به‌رغم اهمیت بالا از منظر منافع عمومی، به دلیل بازدهی پایین یا زمان‌بر، مورد اقبال نظام بانکی تجاری قرار نمی‌گیرند.

مدل عملیاتی بانک توسعه چین با چند اصل کلیدی طراحی شده است: اتکا به اعتبار ملی، تبعیت از منطق بازار در تخصیص منابع، تمرکز بر افق‌های میان‌مدت و بلندمدت و حفظ تعادل میان سودآوری محدود و پایداری مالی. برخلاف بانک‌های تجاری که عمدتاً سودآوری کوتاه‌مدت را مبنا قرار می‌دهند، بانک توسعه چین با پذیرش بخشی از ریسک توسعه‌ای، طرح‌هایی را تأمین مالی می‌کند که نقشی

1. https://www.cdb.com.cn/English/gykh_512/khjj/

2. <https://www.cdb.com.cn/English/kfxjr/gykfxjr/>

۳. SPV یا نهاد با هدف خاص، شخصیت حقوقی مستقلی است که برای انجام دادن طرحی مشخص تأسیس شده است تا ریسک‌ها، تعهدات مالی و جریان‌های نقدی آن طرح از دیگر فعالیت‌های اصلی شرکت تفکیک شود.

4. <https://cdn.gihub.org/umbraco/media/2617/china-case-study.pdf>

این بانک افزون‌بر ایفای نقش کلیدی در توسعه ملی چین، در سطح بین‌المللی نیز به‌عنوان ابزاری برای گسترش نفوذ اقتصادی چین از طریق طرح‌های بین‌المللی عمل می‌کند.

جدول ۲- نقاط قوت و قابلیت انطباق تجربیات چین با ایران

قابلیت انطباق با ایران	نقاط قوت
- ایران نیز برنامه‌های توسعه پنج‌ساله دارد، اما فاقد ابزار مالی مؤثر برای اجرای آن‌هاست. الگوگیری از مدل بانک توسعه چین می‌تواند خلأ نهادی بین برنامه‌ریزی و تأمین مالی را پر کند. - تأسیس یا بازسازی بانک توسعه‌ای تخصصی برای مدیریت و تأمین مالی یکپارچه مانند چین در طرح‌های زیربنایی (مانند انرژی، نیروگاه‌ها و...) و توسعه صنعتی در ایران نیز ضروری است. - با توجه به محدودیت بودجه و حجم بالای نقدینگی کشور، انتشار اوراق توسعه‌ای مانند چین با پشتوانه دولت و سررسید بلندمدت می‌تواند جذب منابع پایدار و کنترل تورم پولی را بهبود بخشد. - حفظ استقلال عملیاتی بانک توسعه‌ای همراه با نظارت کلان و راهبردی دولت مشابه مدل چین، بهبود کارایی، کاهش فساد و جلوگیری از موازی‌کاری در نظام مالی را ممکن می‌سازد.	- مدل توسعه‌ای مبتنی بر برنامه‌ریزی کلان و بلندمدت. - تمرکز بر طرح‌های زیربنایی، راهبردی و کم‌ترسودآو - تأمین مالی بلندمدت و ارزان با انتشار اوراق بدهی دولتی - مدیریت یکپارچه چرخه عمر طرح‌ها (از ایده تا بهره‌برداری) - حفظ اصل سرمایه با سودآوری محدود و رویکرد غیرانتفاعی بلندمدت در بانک‌های توسعه‌ای

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

۲-۲- بانک توسعه کره جنوبی^۱

بانک توسعه کره جنوبی در سال ۱۹۵۴ با هدف حمایت از توسعه صنعتی و تسریع رشد اقتصاد ملی این کشور تأسیس شد. این نهاد که به‌طور کامل در مالکیت دولت قرار دارد، در دهه‌های گذشته به یکی از ارکان اصلی سیاست‌گذاری صنعتی کره جنوبی تبدیل شده و نقشی محوری در تأمین مالی طرح‌های کلان زیربنایی، صنایع راهبردی و شرکت‌های فناور ایفا کرده است.

بانک توسعه کره جنوبی برخلاف بسیاری از نهادهای مالی سنتی، تنها یک بانک وام‌دهنده نیست، بلکه ساختاری چندوجهی دارد و دامنه گسترده‌ای از خدمات را در حوزه‌هایی مانند بانکداری شرکتی، سرمایه‌گذاری جسورانه^۲، بازسازی و نوسازی ساختار بنگاه‌ها، تأمین مالی بین‌المللی، مشاوره مالی و خدمات امانی ارائه می‌دهد^۳. این تنوع عملکرد، به بانک توسعه کره جنوبی اجازه داده است تا در سطوح مختلف زنجیره تأمین مالی تولید و نوآوری حضوری مؤثر داشته باشد.

بانک توسعه کره جنوبی از مجموعه‌ای متنوع از ابزارهای مالی بهره می‌گیرد. این ابزارها شامل تسهیلات اعتباری بلندمدت، سرمایه‌گذاری در سهام شرکت‌ها، انتشار اوراق قرضه و تضمین‌های مالی است^۴. چنین تنوعی در ابزارها، به بانک توسعه

1. Korea Development Bank (KDB).

2. VC

3. <https://www.kdbbank.eu/kdb-bank-seoul>

4. https://www.banktrack.org/bank/korea_development_bank_kdc

مالی و توسعه پایدار فعالیت‌هایش جزو اصول راهبردی آن به شمار می‌رود.

تجربه این بانک نشان می‌دهد که چگونه یک نهاد مالی توسعه‌ای با بهره‌گیری از ابزارهای نوین، حکمرانی شفاف، حمایت راهبردی دولت و ساختار عملیاتی مستقل، می‌تواند به نیروی محرک توسعه صنعتی تبدیل شود. موفقیت این مدل در تبدیل کره جنوبی از اقتصادی وابسته به واردات به یکی از قطب‌های صنعتی جهان، مثالی بارز از نقش نهادهای توسعه‌ای در پیوند سیاست صنعتی و ابزار مالی است. این الگو می‌تواند برای بازآفرینی نقش بانک‌های توسعه‌ای در ایران نیز الهام‌بخش باشد.

کره جنوبی این امکان را می‌دهد که در شرایط متفاوت اقتصادی، از طریق سیاست‌های مالی انعطاف‌پذیر، نقش ضد چرخه‌ای مؤثری ایفا کند.

تضمین حمایت دولت کره جنوبی از این بانک نیز یکی از ویژگی‌های بارز این الگوست. این حمایت در قالب تأمین سرمایه اولیه، تضمین زیان‌های احتمالی و جبران تعهدات مالی صورت می‌گیرد. در عین حال، نظارت چندلایه توسط نهادهایی مانند دیوان محاسبات، وزارت اقتصاد و کمیسیون نظارت مالی، شفافیت و پاسخ‌گویی عملکرد این بانک را تضمین می‌کند.^۱ با اینکه بانک توسعه کره جنوبی نهاد توسعه‌ای و نه انتفاعی است، حفظ سطحی از سودآوری برای تقویت توان

جدول ۳- نقاط قوت و قابلیت انطباق تجربیات کره جنوبی با ایران

قابلیت انطباق با ایران	نقاط قوت
- مشابه بانک توسعه کره جنوبی، ایران نیازمند بانکی توسعه‌ای است که تمرکز آن بر صنایع راهبردی کشور مانند نفت، پتروشیمی، زیرساخت‌های نیروگاهی، فناوری‌های نوین و انرژی‌های تجدیدپذیر باشد و ساختاری عملیاتی مستقل از بودجه جاری دولت داشته باشد. - اجرای مدلی که دولت تنها نقش سرمایه‌گذار و پشتیبان مالی نهایی را ایفا کند بدون مداخله مستقیم در تصمیم‌سازی‌های تخصصی بانک، برای بهبود عملکرد بانک توسعه‌ای ایران حیاتی است. - طراحی و به کارگیری ابزارهای مالی مشابه اوراق توسعه‌ای بانک توسعه کره جنوبی با پشتوانه دولتی و نرخ بهره پایین می‌تواند منابع مالی بلندمدت و کم‌هزینه را برای طرح‌های توسعه‌ای فراهم آورد.	- رویکرد تخصصی و متمرکز بر توسعه صنعتی - تعیین مأموریت روشن، واقع‌بینانه و توسعه‌محور - نقش اساسی در بازسازی و ساختاردهی مجدد بنگاه‌ها - پشتیبانی قوی دولت با حفظ استقلال نسبی عملیاتی - تنوع در ابزارهای مالی و خدمات

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

دولت برخوردار است. این بانک که به طور کامل در مالکیت دولت فدرال قرار دارد، مأموریت خود را بر حمایت از طرح‌هایی متمرکز کرده است که در راستای رشد اقتصادی، توسعه صنعتی، کاهش

۳-۲- بانک توسعه اقتصادی و اجتماعی برزیل^۲

بانک توسعه اقتصادی و اجتماعی برزیل به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مالی توسعه‌ای در آمریکای لاتین، از جایگاهی ویژه در سیاست‌گذاری اقتصادی

1. <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/869318/000114554904001257/u99266a4posam.htm>
2. Banco Nacional de Desenvolvimento Econômico e Social (BNDES)

شکاف‌های منطقه‌ای و ارتقای بهره‌وری کمک کرده است.^۱

یکی از ویژگی‌های برجسته عملکرد این بانک، انسجام نهادی و سازوکار حکمرانی چندلایه آن است. هیئت‌مدیره، هیئت اجرایی و کمیته‌های تخصصی نظارتی از جمله کمیته‌های ریسک، حسابرسی و مسئولیت اجتماعی، ساختاری شفاف، پاسخ‌گو و متوازن برای تصمیم‌گیری فراهم آورده‌اند. همچنین، واحدهای حسابرسی داخلی و انطباق، کنترل مداوم فرایندهای بانکی را تضمین می‌کنند. فرایندهای اعتباری بانک نیز متناسب با سطح پیچیدگی طرح، به‌صورت چندمسیره از سیستم‌های ارزیابی سریع برای درخواست‌های ساده تا بررسی‌های تخصصی مالی، زیست‌محیطی و اجتماعی برای طرح‌های بزرگ سازمان یافته‌اند.

مدیریت ریسک در این بانک در سطوح ساختاری انجام می‌شود و انواع ریسک‌های اعتباری، بازار، نقدینگی و عملیاتی به‌صورت مستمر پایش می‌شوند. شفافیت در گزارش‌دهی از جمله درباره ریسک‌های فساد و انحراف نهادی از دیگر ویژگی‌های بارز این بانک است (Brazilian Development Bank, 2023).

اثربخشی بانک‌های توسعه‌ای در گروی بهره‌مندی آن‌ها از ابزارهایی مانند تأمین مالی ترکیبی، ضمانت‌نامه‌های اعتباری، سرمایه‌گذاری خطرپذیر، اوراق توسعه‌ای و ارزیابی‌های توسعه‌محور طرح‌هاست.

نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، ایجاد اشتغال و تقویت پایداری زیست‌محیطی قرار دارند. در این بانک جهت‌دهی منابع به طرح‌هایی است که به‌رغم منافع اجتماعی بالا، به دلیل جذابیت پایین تجاری توسط نظام مالی متعارف نادیده گرفته می‌شوند.

مدل تأمین مالی بانک توسعه اقتصادی و اجتماعی برزویل بر مبنای اتکا به منابعی مانند صندوق حمایت از کارگران، بازپرداخت وام‌ها و اعتبارات برنامه‌ای دولت طراحی شده است؛ سازوکاری که بانک را از وابستگی به بودجه‌های سالانه و خلق پول بی‌نیاز ساخته و ثبات عملکرد آن را در طول زمان تضمین کرده است. این ترکیب منابع، امکان اعطای تسهیلات بلندمدت با نرخ‌های ترجیحی را فراهم آورده و زمینه‌ای برای سرمایه‌گذاری پایدار در طرح‌های اولویت‌دار ملی ایجاد کرده است.

در چارچوب اهداف توسعه‌ای، این بانک به‌جای تمرکز صرف بر سودآوری مالی، بر بازدهی اجتماعی و اقتصادی طرح‌ها تأکید دارد. این بانک از مجموعه‌ای از ابزارهای نوآورانه تأمین مالی، از جمله ترکیب منابع عمومی و خصوصی، مشارکت عمومی-خصوصی، صندوق‌های تضمین و اعتباری، اوراق قرضه شرکتی، ساختاردهی ابزارهای تقویت اعتبار و تسهیل نقدشوندگی در بازارهای ثانویه بهره می‌گیرد. به این ترتیب، این بانک نه تنها در تأمین مالی طرح‌های زیرساختی، بلکه در حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط، حوزه‌های فناورانه، انرژی‌های تجدیدپذیر و مناطق کمترتوسعه‌یافته نقش فعالی ایفا و به کاهش

1. <https://cdn.github.org/umbraco/media/2610/brazil-case-study.pdf>

درمجموع، این بانک با تکیه بر منابع پایدار، ساختار نهادی کارآمد، رویکرد توسعه‌محور و به‌کارگیری ابزارهای متنوع و ترکیبی، توانسته است نقش واسطه مؤثر میان سیاست‌های کلان اقتصادی و اجرای طرح‌های واقعی را ایفا کند و به‌عنوان الگوی موفق از بانکداری توسعه‌ای در اقتصادهای نوظهور شناخته شود.

جدول ۴- نقاط قوت و قابلیت انطباق تجربیات برزیل با ایران

نقاط قوت	قابلیت انطباق با ایران
- تأمین مالی بلندمدت و با نرخ ترجیحی - تمرکز بر توسعه اقتصادی فراگیر - استفاده از ابزارهای نوین مالی و ترکیبی - مدیریت ریسک پیشرفته و پایش مستمر - پیگیری و ارزیابی مستمر طرح‌ها	- مانند تجربه برزیل که از ابزارهای مالی نوین مانند مشارکت‌های عمومی-خصوصی و صندوق‌های ضمانت بهره می‌برد، ایران نیز ظرفیت توسعه این ابزارها را دارد. - مشابه ساختار حکمرانی شفاف و چندلایه بانک توسعه اقتصادی و اجتماعی برزیل، تقویت نهادهای نظارتی، حسابرسی داخلی و کمیته‌های تخصصی ریسک می‌تواند در ایران شفافیت و پاسخ‌گویی بانک‌های توسعه‌ای را ارتقا دهد. - لازم است بانک‌های توسعه‌ای ایران نیز به‌صورت جامع، سیستم‌های مدیریت ریسک مالی و عملیاتی را پیاده کنند تا طرح‌های تولیدی باکیفیت حمایت شوند. - مطابق با تجربیات برزیل، ایجاد نظام‌های دقیق پایش و گزارش‌دهی در ایران برای اطمینان از اثربخشی سرمایه‌گذاری‌ها ضروری است. - در ایران نیز محدود بانک‌های توسعه‌ای و نیز تخصصی مانند برزیل نیازمند استقلال عملیاتی بیشتر هستند تا بتوانند وام‌های بلندمدت با نرخ ترجیحی ارائه دهند.

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

سرمایه‌گذاری، انگیزه ورود بخش خصوصی به طرح‌های بلندمدت را تقویت کنند. تسهیلات مستقیم ایزاری کلیدی شمرده می‌شود، اما اگر به‌تنهایی و بدون ابزارهای مکمل ارائه شود، در چارچوب بانکداری تجاری سنتی هضم می‌شود و اثر توسعه‌ای خود را از دست می‌دهد.

تأمین مالی توسعه‌ای نیازمند منابع پایدار و کم‌هزینه است تا امکان پشتیبانی از طرح‌های زمان‌بر و با ریسک بالا فراهم شود.

یکی از ابزارهای کلیدی، نظام تأمین مالی ترکیبی است. در این ساختار، بانک توسعه‌ای افزون‌بر اعطای تسهیلات، با مشارکت در سرمایه طرح از طریق ضمانت‌نامه‌ها، نرخ ترجیحی و مشارکت مالی، جذابیت مالی و اقتصادی طرح را برای سرمایه‌گذاران بخش خصوصی تضمین می‌کند. این رویکرد در طرح‌های زیرساخت، صنایع پایه و فناوری‌های نو اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا بانک‌های تجاری معمولاً از

۳- تحلیل ابزارهای بانک‌های توسعه‌ای

به‌منظور ارتقای سرمایه‌گذاری برای تولید

کارایی بانک توسعه‌ای در بهبود سرمایه‌گذاری تولیدی هنگامی محقق می‌شود که این نهاد به مجموعه‌ای متنوع از ابزارهای مالی، نهادی و سیاستی مجهز باشد؛ ابزارهایی که ضمن کاهش ریسک‌های

قابل اتکا برای سیاست‌گذاران اقتصادی باشد تا درکی از کارآمدی ابزارهای توسعه‌ای به وجود آید.

کارایی بانک توسعه‌ای در بهبود سرمایه‌گذاری تولیدی هنگامی محقق می‌شود که این نهاد به مجموعه‌ای متنوع از ابزارهای مالی، نهادی و سیاستی مجهز باشد؛ ابزارهایی که ضمن کاهش ریسک‌های سرمایه‌گذاری، انگیزه ورود بخش خصوصی به طرح‌های بلندمدت را تقویت کنند.

۴- ملاحظات امنیت اقتصادی در چارچوب بانکداری توسعه‌ای

در شرایط اقتصادی کنونی ایران، موضوع بانکداری توسعه‌ای تنها مسئله مالی نیست، بلکه به‌عنوان یکی از ارکان اساسی تأمین امنیت اقتصادی کشور جایگاهی ویژه دارد. عملکرد بانک‌های توسعه‌ای در تخصیص منابع مالی در سرمایه‌گذاری‌های مولد، به‌طور مستقیم با توان کشور در حفظ ثبات اقتصادی، افزایش تاب‌آوری در برابر شوک‌های خارجی و پیشبرد توسعه اقتصادی گره خورده است.

عدم سرمایه‌گذاری کافی در صنایع راهبردی و زیرساخت‌های تولیدی کشور سبب آسیب‌پذیری این بخش‌ها در برابر تحریم‌ها، نوسانات ارزی و بحران‌های خارجی شده است. در بسیاری از کشورها، بانک‌های توسعه‌ای با هدف کاهش چنین آسیب‌پذیری‌هایی تأسیس شده‌اند؛ به‌گونه‌ای که از طریق تأمین مالی بلندمدت طرح‌هایی که از دایره نظام

پذیرش ریسک این دست طرح‌ها امتناع می‌کنند. بانک توسعه‌ای در این فرایند نقش بسزایی دارد و می‌تواند با مشارکت اولیه و خروج تدریجی پس از تثبیت طرح، ضامن موفقیت آن باشد.

ابزار مهم دیگر، نظام ارزیابی فنی-توسعه‌ای طرح‌هاست. برخلاف روش‌های رایج اعتبارسنجی که مبتنی بر وثایق و سوابق اعتباری است، بانک توسعه‌ای باید بتواند ارزش افزوده ملی، پیوندهای تولیدی، میزان اشتغال‌زایی و تطابق طرح با هدف‌گذاری‌های کلان اقتصادی را ارزیابی کند. این توان تحلیلی، امکان هدایت منابع به طرح‌های دارای اولویت توسعه‌ای را فراهم می‌کند و مانع از آن می‌شود که بانک، مشابه بانک تجاری عمل کند.

افزون‌براین، بانک توسعه‌ای باید بتواند ساختارهای انگیزشی برای جذب مشارکت بخش خصوصی، ازجمله مشارکت در مراحل پیش‌سرمایه‌گذاری، ارائه خدمات مشاوره فنی و مالی، تسهیل دریافت مجوزها، مشارکت‌های خطرپذیر، سازوکارهای تضمین صادرات و اتصال طرح‌ها به بازارهای داخلی و بین‌المللی را طراحی و اجرا کند. این فرایند موجب می‌شود بانک توسعه‌ای افزون‌بر تأمین مالی، تسهیلگر سرمایه‌گذاری باشد.

درنهایت، اثربخشی فعالیت‌های بانک توسعه‌ای مستلزم ایجاد ساختار ارزیابی و بازخورد است، به‌گونه‌ای که در کنار سنجش عملکرد مالی، آثار توسعه‌ای سرمایه‌گذاری‌ها را به‌صورت دوره‌ای ارزیابی و نتایج را در تصمیم‌گیری‌های کلان وارد کند. چنین سامانه‌ای باید به‌صورت مستقل، مبتنی بر داده و

سیاستی حائز اهمیت برای تضمین امنیت ملی در عصر جنگ‌های نرم و اقتصادی است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

مسیر تحلیلی پژوهش حاضر بیان می‌کند که اختلال در فرایند سرمایه‌گذاری مولد در اقتصاد ایران، ناشی از عواملی فراتر از محدودیت منابع مالی بوده و در سایه معضلات ساختاری، نهادی و سیاستی شکل گرفته است. در این میان، بانک‌های توسعه‌ای که در ادبیات اقتصادی به عنوان واسط تخصصی در هدایت منابع به سمت بخش‌های راهبردی تولیدی معرفی می‌شوند، به دلیل محدودیت در ابزارهای مالی، ضعف در استقلال عملیاتی و گسست از سیاست‌های کلان توسعه‌ای، عملکرد مثبتی در این راستا از خود نشان نداده‌اند.

تداوم این شرایط تنها مانع تحقق اهداف تولیدی نمی‌شود، بلکه در مقیاسی وسیع‌تر، امنیت اقتصادی کشور را نیز در معرض تهدید قرار می‌دهد. کاهش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های اساسی، افزایش وابستگی به واردات، ناتوانی در توسعه صنایع پایه و کاهش اشتغال همگی در نبود نظام کارآمد تأمین مالی توسعه‌ای، آسیب‌پذیری اقتصاد کشور را تشدید کرده‌اند. از این منظر، بازتعریف نقش بانک‌های توسعه‌ای نه تنها ضرورت اقتصادی، بلکه یک الزام در راستای تقویت بنیان‌های امنیت اقتصادی کشور در نظر گرفته می‌شود.

در ادامه، مجموعه‌ای از راهکارهای اجرایی برای بهبود نقش بانک‌های توسعه‌ای در چارچوب تقویت امنیت اقتصادی کشور معرفی می‌شود.

بانکی تجاری خارج‌اند، نقش مهمی در تقویت بخش تولیدی اقتصاد ایفا می‌کنند. فقدان یا ضعف چنین نهادی در ایران به معنای تداوم وابستگی ساختاری به واردات، خروج ارز و کاهش استقلال اقتصادی کشور است.

افزون‌براین، ناکارآمدی بانک‌های توسعه‌ای در پوشش طرح‌های زیربنایی مانند نیروگاه‌ها و صنایع راهبردی موجب کاهش اشتغال، رکود اقتصادی و محدود شدن ظرفیت دولت در مقابله با بحران‌ها شده است.

ضعف تجهیز همین بانک‌های معدود در ایران به ابزارهای جدید مالی مانند ضمانت‌نامه‌های اعتباری، تأمین مالی زنجیره‌ای، مشارکت در سرمایه‌گذاری خطرپذیر و پوشش ریسک، به عقب‌ماندگی کشور در مقایسه با تحولات سریع اقتصاد جهانی منجر شده است. در شرایطی که کشور با جنگ اقتصادی مواجه بوده و تأمین مالی متکی به منابع داخلی است، وجود بانک‌های توسعه‌ای کارآمد و دارای ابزارهای متنوع، به جهت بهره‌برداری حداکثری از ظرفیت‌های داخلی، امری حیاتی است. فقدان یا ضعف این نهادها عملاً بخش‌هایی از اقتصاد ملی را که نقش اساسی در خودکفایی دارند، محدود می‌کند.

درنهایت، چنانچه بانک‌های توسعه‌ای کشور در جایگاه واقعی خود بازتعریف و به ابزارهای لازم برای حمایت از سرمایه‌گذاری تولیدی مجهز نشوند، اقتصاد کشور با تداوم رکود اقتصادی و وابستگی به خارج مواجه خواهد شد. از این منظر، تقویت بانکداری توسعه‌ای نه تنها ضرورت اقتصادی، بلکه

جدول ۵- راهکارهای اجرایی برای بهبود نقش بانک‌های توسعه‌ای

شرح عملیاتی راهکار	ارگان متولی	راهکار
مشابه تجربه کره جنوبی و چین (ایجاد ساختار حکمرانی مستقل برای تأمین مالی صنعتی بلندمدت و نیز استقلال عملیاتی)، بازطراحی اساسنامه و مأموریت بانک‌های توسعه‌ای به گونه‌ای که نقش آن‌ها به عنوان بازوی مالی توسعه صنعتی و زیرساختی کشور با استقلال نسبی از نظام بانکی تجاری تثبیت شود، یکی از ضروریات است. در این راستا، لازم است اهداف تجاری از اهداف توسعه‌ای تفکیک، چارچوب پاسخ‌گویی توسعه‌ای تعریف و امکان تصمیم‌گیری سریع و تخصص‌محور فراهم شود.	وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و هیئت‌مدیره بانک‌های توسعه‌ای	بازطراحی اساسنامه و مأموریت‌های بانک توسعه‌ای
اصلاح سیاست‌ها در ساختار منابع بانک‌های توسعه‌ای به جهت تضمین تأمین مالی پایدار و بلندمدت طرح‌های تولیدی و زیرساختی از جمله اقدامات ضروری است. لازم است این موضوع با ایجاد صندوق‌های سرمایه‌گذاری اختصاصی، افزایش منابع غیرتورمی و جذب بهینه منابع داخلی و خارجی محقق شود. در این راستا، طراحی ابزارهای تأمین مالی ترکیبی امکان مشارکت بخش خصوصی و نهادهای سرمایه‌گذار را فراهم می‌کند و وابستگی به تسهیلات سنتی بانکی را کاهش می‌دهد.	وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و بانک‌های توسعه‌ای	اصلاح ساختار تأمین مالی توسعه‌ای
منطبق با تجربه کره جنوبی و برزیل، گسترش ابزارهای مالی بانک‌های توسعه‌ای شامل سرمایه‌گذاری مستقیم، ضمانت‌نامه‌های اعتباری، تأمین مالی زنجیره‌ای، سرمایه‌گذاری خطرپذیر و اوراق بهادارسازی طرح‌ها از جمله موارد مهم است. در کنار این موارد، بهبود استقلال عملیاتی بانک‌ها از طریق افزایش اختیارات فنی و مالی و کاهش مداخلات سیاسی ضروری است.	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، هیئت‌مدیره بانک‌های توسعه‌ای و نهادهای ناظر مالی	ایجاد تنوع در ابزارها و تقویت استقلال عملیاتی
منطبق با تجربه چین، طراحی نظام مقرراتی متمایز که متناسب با نقش ضد چرخه‌ای، بلندمدت و توسعه‌محور بانک توسعه‌ای باشد ضروری است. این الگو شامل نرخ سود ترجیحی، امکان بهره‌گیری از منابع عمومی یا بودجه‌ای، معافیت‌های سرمایه‌ای و تعریف نسبت‌های مالی متناسب با فعالیت غیربازاری بانک است.	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سازمان برنامه و بودجه و وزارت امور اقتصادی و دارایی	ایجاد الگوی نظارتی و حمایتی اختصاصی برای بانک توسعه‌ای
مشابه با تجربه برزیل، توسعه ابزارهای مشارکت عمومی-خصوصی و نیز راه‌اندازی صندوق‌های سرمایه‌گذاری با بخش خصوصی برای جذب سرمایه در طرح‌های پربیسک زیربنایی یکی از راهکارهاست. ارائه ضمانت‌های حاکمیتی، تأمین منابع تکمیلی و تسهیلگری نهادی از اقدامات کلیدی است.	وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک‌های توسعه‌ای و اتاق بازرگانی	پشتیبانی فعال از مشارکت واقعی بخش خصوصی در طرح‌های کلان
ایجاد هماهنگی و همسویی میان بانک‌های توسعه‌ای و سیاست‌های کلان صنعتی و برنامه‌های توسعه‌ای در کشور از جمله راهکارهای کلیدی است.	وزارت صنعت، معدن و تجارت، سازمان برنامه و بودجه و بانک‌های توسعه‌ای	پیوند سیاست‌های بانک توسعه‌ای با اهداف صنعتی و برنامه‌های توسعه
راه‌اندازی و توسعه واحدهای تخصصی تحلیل فنی، اقتصادی و اجتماعی طرح‌ها در بانک‌های توسعه‌ای برای ایجاد کیفیت در ارزیابی و مدیریت ریسک‌ها است. استفاده از فناوری‌های جدید برای ارزیابی طرح‌ها، استفاده از کارشناسان و ارتقای سطح آموزش نیروی انسانی از اقدامات کلیدی این بخش است.	بانک‌های توسعه‌ای	تقویت ظرفیت فنی برای ارزیابی و مدیریت طرح‌های بزرگ

شرح عملیاتی راهکار	ارگان متولی	راهکار
ایجاد مدل‌های مشارکت چندجانبه که از ظرفیت مالی بخش خصوصی، بخش دولتی و سازمان‌های مردم‌نهاد بهره‌برداری می‌کند تا سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیرساختی کلان با ریسک‌های بالا تسهیل و ریسک به‌صورت متوازن بین طرفین تقسیم شود.	وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک‌های توسعه‌ای	بهره‌گیری از مشارکت‌های بین‌بخشی و چندجانبه برای طرح‌های بزرگ توسعه‌ای
استفاده و به‌کارگیری فناوری‌های جدید مالی از جمله بلاک‌چین، هوش مصنوعی و تحلیل داده‌های کلان به‌منظور بهبود ارزیابی، کاهش ریسک‌های اعتباری، سرعت در ارائه تسهیلات و افزایش شفافیت عملکردی از جمله راهکارهای پیشنهادی است. این اقدام می‌تواند بانک‌های توسعه‌ای را به نهادهایی هوشمند، پاسخ‌گو و کم‌هزینه تبدیل کند.	بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک‌های توسعه‌ای و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات	به‌کارگیری ابزارهای فناورانه جدید در پایش طرح‌ها
ایجاد سازوکارهای پاداش و انگیزشی که در کنار شاخص‌های مالی، شاخص‌های توسعه‌ای و اثربخشی طرح‌ها را در ارزیابی عملکرد مدیران بانک توسعه‌ای لحاظ کند. این روش باعث تمرکز هیئت‌مدیره بانک‌های توسعه‌ای بر اهداف بلندمدت توسعه‌ای و کاهش گرایش به رفتارهای سودمحور کوتاه‌مدت می‌شود.	هیئت‌مدیره بانک‌های توسعه‌ای، وزارت امور اقتصادی و دارایی و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران	طراحی و استقرار نظام انگیزشی مبتنی بر عملکرد توسعه‌ای برای بانک توسعه‌ای

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

منابع

- <https://cbi.ir/>

- <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=59757>

- Brazilian Development Bank (2023). Annual report 2023.

- <https://cdn.gihub.org/umbraco/media/2610/brazil-case-study.pdf>

- https://www.cdb.com.cn/English/gykh_512/khjz/

- https://www.cdb.com.cn/English/kfxjr/gykf_xjr/

- <https://cdn.gihub.org/umbraco/media/2617/china-case-study.pdf>

- <https://www.kdbbank.eu/kdb-bank-seoul>

- https://www.banktrack.org/bank/korea_development_bank_kdc

- <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/869318/000114554904001257/u99266a4posam.htm>